

Л. О. Попова, ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ НА ЗАСАДАХ НАСТУПНОСТІ Й ПЕРСПЕКТИВНОСТІ

Попова Л. О.

Формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності

У статті розкрито шляхи реалізації принципів наступності і перспективності у формуванні мовленнєвої компетентності учнів. На основі вивчення наукових праць українських лінгводидактів автор доходить висновку, що формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності буде ефективним за умови, якщо зміст уроків мусить бути збалансованим і відповідати чинній програмі з української мови; дидактичний матеріал повинен бути зорієнтований на інтелектуальний розвиток кожного учня і на підготовку його до наступного кроку освітньої програми; рівень набутої раніше мовленнєвої компетентності обов'язково слід враховувати під час планування системи роботи з розвитку мовлення; доцільно готувати учнів, починаючи з п'ятого класу, до комунікації в майбутньому, забезпечуючи оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками, які становитимуть основу мовленнєвої компетентності; використовувати ефективні форми, методи, прийоми і засоби навчання. Визначено, що основними шляхами реалізації принципів є взаємозв'язок між опануванням мовленнєвознавчих понять і формуванням мовленнєвих умінь і навичок учнів від класу до класу; узгодженість навчальних завдань у формуванні мовленнєвої компетентності під час вивчення української мови й інших предметів; врахування того, що мовні знання і вміння є основою для формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття досвіду мовленнєвої діяльності, усвідомлення значення мови як цінності; вибір методично доцільних методів і засобів удосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів та ін.

Ключові слова: принципи наступності і перспективності, мовленнєва компетентність, мовленнєвознавчі поняття, текст.

Попова Л. А.

Формирование речевой компетентности учащихся на основе преемственности и перспективности

В статье раскрыты пути реализации принципов преемственности и перспективности в формировании речевой компетентности учащихся. На

основе изучения научных трудов украинских лингводидактов автор приходит к выводу, что формирование речевой компетентности учащихся на основе преемственности и перспективности будет эффективным при условии, если содержание уроков будет сбалансированным и соответствовать действующей программе по украинскому языку; дидактический материал должен быть ориентирован на интеллектуальное развитие каждого ученика и на подготовку его к следующему шагу образовательной программы; уровень приобретенной ранее речевой компетентности обязательно следует учитывать при планировании системы работы по развитию речи; целесообразно готовить учеников, начиная с пятого класса, к коммуникации в будущем, обеспечивая овладение необходимыми знаниями, умениями и навыками, которые составят основу речевой компетентности; использовать эффективные формы, методы, приемы и средства обучения. Определено, что основными путями реализации принципов является взаимосвязь между освоением речевых понятий и формированием речевых умений и навыков учащихся от класса к классу; согласованность учебных задач в формировании речевой компетентности при изучении украинского языка и других предметов; учета того, что языковые знания и умения являются основой для формирования речевых умений и навыков, приобретение опыта речевой деятельности, осознание значения языка как ценности; выбор методично целесообразных методов и средств совершенствования речевых умений и навыков учащихся и др.

Ключевые слова: принципы преемственности и перспективности, речевая компетентность, речевые понятия, текст.

Сучасні соціальні вимоги зумовлюють зміну вектора нинішньої мовної освіти й орієнтують на підготовку випускника закладу загальної середньої освіти, який не лише знає українську мову, а й орієнтований на конкретний результат її використання – репрезентує себе засобами мови, упевнений, що досконале володіння мовою є запорукою життєвого й професійного становлення, прагне до мовленнєвого самовдосконалення. Відтак результатом навчання української мови в середніх закладах освіти має бути не сума знань з мови, а розвиток мовної особистості, здатної самостійно будувати своє життя, нести відповідальність за власні мовні вчинки. При цьому „цінність знань визначається тим, наскільки вони важливі для конкретної особи, що передбачає надання учневі повної свободи їх засвоєння” [5, с. 28] й усвідомлення ним того, що певна сукупність, зокрема мовних знань, забезпечить формування мовленнєвих умінь і навичок, необхідних кожній людині впродовж усього життя. Це ще раз підкреслює думку, яку висловлюють лінгводидакти: „...мовна

компетентність людини (знання базових мовознавчих понять, основних відомостей із різних розділів мовознавства; базові лексичні, граматичні, стилістичні, орфоепічні, правописні вміння; внутрішня потреба вивчати українську мову як рідну, державну; розуміння зображувально-виражальних можливостей мови; уміння внутрішньо проникати в смисл дидактичного тексту; уміння здійснювати різні види мовного розбору; знання правил мовленнєвого етикету українців, виразів народної мудрості; досвід самостійної предметної діяльності – навчально-пізнавальної, аналітичної, синтетичної та ін.) є основою мовленнєвої, а тому формувати їх потрібно у взаємозв'язку” [6, с. 38-39]. Мовні знання і вміння є основою для формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття досвіду мовленнєвої діяльності, усвідомлення значення мови як цінності. Відтак мовна компетентність є основою розвитку мовленнєвої.

Проблемі формування мовленнєвої компетентності учнів присвячено роботи Н. Голуб, О. Горошкіної, Т. Грубої, Т. Донченко, С. Карамана, О. Кучерук, А. Нікітіної, М. Пентилюк, Г. Шелехової та ін. Лінгводидакти не лише переконливо довели важливість формування мовленнєвих умінь і навичок учнів, а й заклали міцні науково-практичні основи для подальших теоретичних і практико-орієнтованих студій. Незважаючи на багатоаспектність розкриття питання, вважаємо доцільним у нашій науковій розвідці звернутися до проблеми формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності і перспективності.

Метою статті є визначення шляхів реалізації принципів наступності і перспективності у формуванні мовленнєвої компетентності учнів

Науковці (О. Горошкіна, М. Пентилюк, Г. Шелехова та ін.) вважають мовленнєву компетентність учнів комплексним поняттям, що охоплює систему умінь (уміння сприймати, відтворювати й створювати усні, письмові монологічні й діалогічні висловлювання різних типів, стилів і жанрів мовлення), а також готовність розв'язувати проблеми особистісного й суспільного характеру. Водночас спеціальні дослідження показують, що учні не завжди вміють підготувати монологічне висловлювання, в основі якого лежить

передавання навчальної інформації, не можуть під час аудіювання й читання правильно й швидко добирати потрібний матеріал, відділяти головне від другорядного, не володіють способами запису почутого й прочитаного (складний план, тези, конспект тощо) [12, с. 19]. До того ж, постійно зростає обсяг інформації, яку сприймають учні, але вони не завжди можуть орієнтуватися в інформаційних потоках, обробляти, виділити актуальне, суттєве, потрібне, структурувати й систематизувати інформацію для подальшої репрезентації у власному висловленні. Тому перед учителем-словесником стоїть завдання: розробити такий комплекс вправ і завдань, використання якого не лише допоможе реалізувати мету чинної програми з української мови, а й сформувати вміння й навички, що стануть основою для успішної життєвої й професійної реалізації, поштовхом до подальшого мовленнєвого самовдосконалення учнів. Усе сказане підтверджує правильність думки про необхідність формування мовленнєвої компетентності учнів з урахуванням принципів наступності й перспективності.

Означеним принципам належить одне з провідних місць у дидактиці: їх урахування уможлиблює неперервний процес навчання української мови, бо оволодіти предметом можна лише за умови усвідомленої внутрішньої логіки самого предмета, а це можливо впродовж цілеспрямованого навчання, якщо воно буде здійснюватися за певною системою, за поступового розширення й ускладнення виучуваного, із забезпеченням підготовки до оволодіння навчальним матеріалом на наступних етапах [7].

Основні аспекти реалізації принципів наступності й перспективності під час навчання української мови розкрито в працях О. Божко, М. Вашуленка, О. Глазової, Г. Корицької, А. Ляшкевич, Л. Мамчур, М. Пентилюк, К. Плиско та ін. На підставі аналізу їхніх наукових студій ми визначили провідні ознаки дидактичних принципів наступності й перспективності: взаємозв'язок раніше здобутих і нових знань, набутих умінь і навичок, їх ускладнення, узагальнення та поглиблення; взаємозв'язок попереднього й наступного навчального матеріалу; встановлення зв'язку між етапами навчання української мови;

врахування перспективи розвитку в учнів умінь, необхідних для їхнього особистісного розвитку й подальшої соціалізації. Зауважимо, що з-поміж лінгводидактів немає єдиного погляду на трактування цих принципів – їх розглядають і як два окремих загальнодидактичних принципи навчання, відповідно принцип наступності й принцип перспективності, і як один загальнодидактичний принцип – принцип наступності і перспективності. Ми беремо до уваги ці погляди, натомість у своєму дослідженні послуговуватимемося поняттям „принципи наступності і перспективності”, оскільки вони забезпечують і взаємозв’язок між усіма ланками мовної освіти – початковою, середньою і вищою, – і неперервний процес формування мовленнєвої компетентності учнів.

Одним зі шляхів формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності вважаємо системне засвоєння учнями мовленнєвознавчих понять, що може здійснюватися в такій послідовності: (1) усвідомлення основних ознак поняття – (2) засвоєння їх під час аналізу текстів різної жанрово-стильової належності – (3) поглиблення відомостей про опановані поняття – (4) супровідна систематизація знань – (5) опанування нових мовленнєвознавчих понять з опорою на вже засвоєні сутнісні ознаки певного поняття. Пояснимо таку послідовність прикладом:

(1) усвідомлення основних ознак поняття „стилі мовлення” („Усна й письмова форми тексту (висловлення)”, 5 клас);

(2) засвоєння стильових і стилістичних ознак текстів під час аналізу висловлень („Текст. Змістова й композиційна єдність, зв’язність тексту”, „Типи мовлення: розповідь, опис, роздум, оцінка предмета (явища)” та ін. (5 клас);

(3) поглиблення під час повторення теми „Стилі мовлення” (6, 7 класи), докладного вивчення загальних і мовних ознак окремих стилів мовлення (науковий, офіційно-діловий (6 клас), публіцистичний стиль (7 клас)), складання переказів і творів, визначених чинною програмою;

(4) супровідна систематизація знань учнів про стилі мовлення у 8-9 класах під час складання різних видів творчих робіт, наприклад: „Конспект

прочитаного науково-навчального тексту”, „Інтерв’ю в публіцистичному стилі” та ін. (8 клас); „Докладний письмовий переказ тексту публіцистичного стилю з творчим завданням”, „Роздум у публіцистичному стилі мовлення на суспільну тему”, „Резюме” та ін. (9 клас).

Така послідовність формування мовленнєвих умінь і навичок учнів, закладена в чинних програмах, орієнтує на поступове засвоєння мовленнєвознавчих понять упродовж 5-9 класів, але при цьому вони „не дублюються, їх вивчення передбачає поступове поглиблення, уточнення шляхом включення поняття в більш розлогі зв’язки – так збагачується його зміст та урізноманітнюється форма” [1, с. 2].

Одним із основних засобів формування мовленнєвої компетентності учнів є текст. У наукових студіях українських лінгводидактів виділено етапи роботи з ним і на аспектних уроках, і на уроках розвитку мовлення. На нашу думку, саме в таких основних етапах роботи з текстом ураховано наступність і перспективність: спостереження й осмислення текстових ознак; з’ясування теми і головної думки висловлювання, визначення особливостей структури, мовних засобів, які сприяють реалізації комунікативної мети (порівняльна характеристика синтаксичних конструкцій та інтонації); часткова зміна тексту, зіставлення наявних мовних засобів і синонімічних до них із висновком про доцільність чи недоцільність авторського вибору (спостереження над особливостями індивідуального стилю на рівні лексичних, фразеологічних засобів), пропуск окремих компонентів для з’ясування їх змістової та стилістичної ролі (аналіз стилістичних відтінків синонімів, антонімів, їх вмотивований відбір у тексті, відбір слів до словника діалектної лексики, обґрунтування лексичного вибору заголовка). Завершальним етапом роботи може стати створення власного тексту – відтворення змісту окремих фрагментів, введення додаткової мікротеми, підпорядкованої основній темі, використання інших аргументів, створення тексту подібного призначення [3, с. 110; 4]. Наприклад, на уроках розвитку мовлення п’ятикласники ознайомлюються з особливостями монологу й діалогу, типами й стилями

мовлення, водночас на аспектних уроках вивчають відомості про синтаксис і пунктуацію. Для з'ясування особливостей синтаксичних засобів мови учням можна запропонувати для аналізу тексти художнього й наукового стилю розповідного й описового характеру, звертаючи їхню увагу на мовленнєве оформлення тексту: визначення теми й основної думки і на їх основі прогнозування загального характеру висловлювання; аналіз стильових і типологічних рис, характеристика ситуації спілкування. Вправи на основі тексту-взірця мають поєднувати завдання репродуктивного, репродуктивно-креативного характеру й передбачати індивідуальне виконання учнями. Логічним продовженням такої роботи має стати повторення й узагальнення вивченого в 6-7 класах, вивчення синтаксису простого речення у 8 класі: закладені в 5 класі основи знань про функціонування мовних одиниць у текстах різної стильової належності стають для вчителя відправною точкою в поглибленні знань учнів.

У контексті реалізації принципів наступності й перспективності доцільно звернути увагу на якість словникового запасу учнів, тому в процесі аналізу текстів-взірців необхідно приділяти особливу увагу словниковій роботі, адже важливо, щоб учень засвоював слово в усій різноманітності його значень, оволодівши й метафоричним уживанням. В аналізованих текстах учні виділяють слова, які містять головну думку, передають тему висловлювання, указують на тип і стиль мовлення, оцінюють використання мовних засобів. Така робота з текстами дасть змогу проілюструвати учням сутність мовленнєвознавчих понять, необхідних для засвоєння норм і правил побудови висловлень, сприятиме усвідомленню загальних і мовних особливостей стилів, типів і жанрів мовлення, зверненню уваги учнів на внутрішню (змістову) й зовнішню (структурну, граматичну) організації тексту. Це забезпечить формування вмінь і навичок текстосприймання й текстотворення. Творчі завдання до текстів активізуватимуть продуктивну мовленнєву діяльність учнів, що дозволить усвідомлювати взаємозв'язок між значенням слова та його роллю в тексті.

На основі вивчення наукових праць українських лінгводидактів (О. Божко, Л. Мамчур, К. Плиско, М. Пентилюк та ін.) ми дійшли висновку, що формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності буде ефективним за умови, якщо зміст уроків буде збалансованим і відповідати чинній програмі з української мови; дидактичний матеріал повинен бути зорієнтований на інтелектуальний розвиток кожного учня і на підготовку його до наступного кроку освітньої програми; стартовий рівень набутої раніше мовленнєвої компетентності обов'язково слід урахувати під час планування системи роботи з розвитку мовлення; доцільно готувати учнів, починаючи з п'ятого класу, до комунікації в майбутньому, забезпечуючи оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками, які становитимуть основу мовленнєвої компетентності; використовувати ефективні форми, методи, прийоми і засоби навчання [8; 9; 10; 11].

Отже, принципи наступності й перспективності відіграють провідну роль у процесі формування мовленнєвої компетентності учнів. Основними шляхами їх реалізації є взаємозв'язок між опануванням мовленнєвознавчих понять і формуванням мовленнєвих умінь і навичок учнів від класу до класу; урахування рівня сформованості мовленнєвої компетентності учнів у попередніх класах для планування подальшої роботи в наступних; узгодженість навчальних завдань у формуванні мовленнєвої компетентності під час вивчення української мови й інших предметів; урахування того, що мовні знання і вміння є основою для формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття досвіду мовленнєвої діяльності, усвідомлення значення мови як цінності; вибір методично доцільних методів і засобів удосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів та ін. Перспективним напрямом дослідження вважаємо розроблення дидактичного матеріалу для формування предметної і ключових компетентностей учнів на уроках української мови.

Література

1. **Божко О. П.** Реалізація принципу перспективності й наступності у виробленні текстотвірних умінь (говоріння) учнів 5–9 класів на уроках української мови [Електронний ресурс] / О. П. Божко. // Наукові записки [Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя]. Сер. : Психолого-педагогічні науки. – 2012. – № 7. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzspp_2012_7_20
2. **Глазова О. П.** Перспективність і наступність у формуванні текстотвірних умінь в учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання української мови” / О. П. Глазова. – К., 1999. – 18 с.
3. **Груба Т. Л.** Інтегрований підхід до роботи з текстом на уроках української мови [Електронний ресурс] / Т.Л. Груба – Режим доступу: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_47/23.pdf
4. **Донченко Т. К.** Організація навчальної діяльності учнів на уроках рідної мови / Т.К. Донченко. – К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1995. – 251 с.
5. **Зайченко І. В.** Педагогіка. Навч. посібн. для студ. вищ. пед. навч. закл., 2-е вид. / І.В. Зайченко. – К. : „Освіта України”, „КНТ”, 2008. – 528 с.
6. **Кучерук О. А.** Шляхи формування мовленнєвої компетентності: психолінгвістичний підхід до навчання рідної мови / О. Кучерук // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди”: Науково-теоретичний збірник. – Переяслав-Хмельницький, 2007. – Випуск №12.– С. 37 – 41.
7. **Ляшкевич А. І.** Наступність і перспективність формування діалогічного мовлення учнів початкових і 5 класів загальноосвітньої школи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 „Теорія і методика навчання української мови”/ А. І. Ляшкевич. – Херсон, 2003. – 20 с.
8. **Мамчур Л. І.** Перспективність і наступність у формуванні комунікативної компетентності учнів основної школи : автореф. дис. на

здобуття наук. ступеня доктора пед. наук зі спец. 13.00.02 / Л. І. Мамчур – Херсон, 2012. – 45 с.

9. **Мамчур Л. І.** Реалізація принципу перспективності й наступності у процесі формування комунікативної компетентності учнів початкової та основної школи [Електронний ресурс] / Л. І. Мамчур // Вісник ЛНУ ім. Т.Шевченка. – Ч. III. – 2011. – № 15 (226). – С. 18–24. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2011_15_3/4.pdf

10. **Методика** навчання української мови в середніх освітніх закладах : підручник для студ. філол. ф-тів ун-тів / З. П. Бакум [та ін.] ; ред. М. І. Пентиліук. – К. : Ленвіт, 2009. – 400 с.

11. **Плиско К. М.** Принципи, методи і форми навчання української мови (Теоретичний аспект): [навчальний посібник] / Плиско К. М. – Харків : Основа, 1995. – 240 с.

12. **Шелехова Г.Т.** Психолого-педагогічні особливості формування мовленнєвої компетентності учнів в процесі сприймання усних і письмових текстів [Електронний ресурс] / Г.Т. Шелехова // Навчання української мови учнів 5 класу на засадах компетентнісного підходу. – К., 2014. – С.18–35.

Popova L. O.

The Formation of Students' Speaking Competence on the Principles of Consequence and Perspectivity

The article reveals the ways of implementing the principles of consequence and perspectivity during the students' speaking competence formation. Having observed the Ukrainian linguistics scientific works, the author concludes that the formation of students' speaking competence on the principles of consequence and perspectivity will be efficient upon several conditions. The content of the lessons should be balanced and correspond the current program of the Ukrainian language; the didactic material should be oriented towards the intellectual development of each student and their readiness for the next step of the educational program. The level of current speaking competence should be taken into account while planning a speech development system. It is advisable to get students prepared for communication activity from the fifth year, using effective forms, methods and teaching techniques and provide necessary knowledge and skills that will form the basis of the speaking competence. It is determined that the main ways of implementing the principles is the relationship between the mastery of philological terms and the formation of speaking skills from year to year. Secondly, the coherence of educational tasks in the formation

of speaking competence during Ukrainian language and other subjects studying. It is important to take into account that the language skills and knowledge are the basis for the formation of speaking skills, getting the speech activity experience, being aware of the meaning of language as a value; the choice of methodically expedient methods and means of improving speech skills and skills of students, etc.

Key words: the principles of consequence and perspectivity, speaking competence, philological terms, text.

Відомості про автора

Попова Людмила Олександрівна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української мови ДЗ „Луганський національний університет імені Тараса Шевченка” (м. Старобільськ). Коло наукових інтересів: актуальні питання методики навчання української мови

Стаття надійшла до редакції 20.07.2017 р.

Прийнято до друку 29.09.2017 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Горошкіна О. М.

L. O. Popova, SI "Luhansk Taras Shevchenko National University"

THE FORMATION OF STUDENTS' SPEAKING COMPETENCE ON THE PRINCIPLES OF CONSEQUENCE AND PERSPECTIVITY

Popova L. O.

The Formation of Students' Speaking Competence on the Principles of Consequence and Perspectivity

The article reveals the ways of implementing the principles of consequence and perspectivity during the students' speaking competence formation. Having observed the Ukrainian linguistics scientific works, the author concludes that the formation of students' speaking competence on the principles of consequence and perspectivity will be efficient upon several conditions. The content of the lessons should be balanced and correspond the current program of the Ukrainian language; the didactic material should be oriented towards the intellectual development of each student and their readiness for the next step of the educational program. The level of current speaking competence should be taken into account while planning a speech development system. It is advisable to get students prepared for communication activity from the fifth year, using effective forms, methods and teaching techniques and provide necessary knowledge and skills that will form the basis of the speaking competence. It is determined that the main ways of implementing the principles is the relationship between the mastery of philological terms and the formation of speaking skills from year to year. Secondly, the coherence of educational tasks in the formation of speaking competence during Ukrainian language and other subjects studying. It is important to take into account that the language skills and knowledge are the basis for the formation of speaking skills, getting the speech activity experience, being aware of the meaning of language as a value; the choice of methodically expedient methods and means of improving speech skills and skills of students, etc.

Key words: the principles of consequence and perspectivity, speaking competence, philological terms, text.

Modern social requirements lead to a modification in the vector of the current language education and focus on the preparation of a secondary educational establishment graduates. Not only do they know the Ukrainian language, but also they are focused on the concrete result of its usage, are able to represent themselves by the means of language and they are sure that the perfect language proficiency is

the key to their life and professional becoming, are keen to speech self-improvement. Consequently, the result of the Ukrainian language teaching process in the secondary education institutions should not be only the amount of knowledge, but the development of a linguistic person who can independently build their life, be responsible for their own language actions. At the same time, "the value of knowledge is determined by the extent to which they are important for a particular person, which means giving the student full freedom of their learning" [5, p. 28]. Students should be aware that a certain set of particular linguistic knowledge will provide them with all the necessary language skills, vital for every person throughout their life. This statement emphasizes the opinion expressed by the linguodidactics scientists: "... the linguistic competence of a person (knowledge of basic linguistic concepts, basic information from different sections of linguistics; basic lexical, grammatical, stylistic, orthoepic, spelling skills; internal need to study Ukrainian as a native, state language; understanding of figurative-expressive possibilities of language; ability to penetrate internally into the meaning of didactic text; ability to carry out various types of linguistic parsing; knowledge of the rules of speech etiquette of Ukrainians and expressions of folk wisdom spine, the experience of self-substantive work such as teaching and learning, analytical, synthetic and others.) is the basis of speaking skills, and therefore they have to be formed interactively " [6, p. 38 – 39]. Language skills and knowledge are the basis for the formation of speaking skills, for the experience of speech activity, for the realizing of the value of language. Thus, linguistic competence is the basis for the development of speaking competence.

The problem of the students' speaking competence formation is highlighted in the works of N. Golub, O. Goroshkina, T. Gruba, T. Donchenko, S. Karaman, O. Kucheruk, A. Nikitina, M. Pentiluk, G. Shelehova and others. The scholars not only convincingly proved the importance of speaking skills formation, but also established the scientific and practical foundations for further theoretical and practically oriented studies. In spite of the fact that the issue has been disclosed in different aspects, we consider it essential in our scientific research to address the

problem of forming the speaking competence of students on the principles of consequence and perspectivity.

The purpose of the article is to determine the ways of implementing the principles of consequence and perspectivity in the formation of students' speaking competence.

The scholars (O. Goroshkina, M. Pentilyuk, G. Shelekhova, etc.) consider the speaking competence of students to be a complex term that encompasses a system of skills (the ability to perceive, reproduce and create oral, written monologue and dialogical expressions of different types, styles and genres of speech), as well as readiness to solve problems of personal and social kind. At the same time, particular studies show that students are not always able to prepare a monologue statement, which is based on the reproduction of educational information. Sometimes they can't correctly and quickly get the necessary material while listening and reading, separate the main thing from the secondary, they don't know the ways how to record the heard and read information (complex plan, abstract, summary, etc.) [12, p. 19]. In addition, the amount of information perceived by the students is constantly increasing, but they can't always be properly oriented in the information flows highlighting the actual, essential and necessary points. They can't make the structure and systematize the information for further representation in their own statement. Therefore, the task of a teacher and philologist is to develop such a complex of exercises and tasks, which will not only help to realize the purpose of the current program of the Ukrainian language, but also develop the skills that will form the basis for successful life and professional fulfillment. It should be an impulse for the further speaking self-improvement of pupils. All of the previously mentioned confirms the correctness of the idea to form the speaking competence of the students taking into account the principles of consequence and perspectivity.

The indicated principles take one of the leading place in didactics. They enable the learning process to be continuous, because it is possible to master the subject only with the knowledge of the internal logic of the subject itself. It can be realized during the purposeful training, if it is carried out under a certain system, for a gradual

expansion and the complication of the information learned before, providing the bases to master the educational material at the next stages [7].

The main aspects of the principles of consequence and perspectivity during the study of the Ukrainian language and their implementation are disclosed in the works of O. Bozhko, M. Vasylenko, O. Glazova, G. Koritskaya, A. Lyashkevich, L. Mamchur, M. Pentiljuk, K. Plisko and others. Having analyzed their scientific studies, we have identified the leading characteristics of the didactic principles of consequence and perspectivity. They are: the relationship of previously acquired and new knowledge, acquired skills and their complexity, generalization and deepening; interconnection of the previous and the next educational material; establishing a connection between the stages of Ukrainian language learning; taking into account the prospects of students developing the skills necessary for their personal development and further socialization. We have remarked that among the linguistic scholars there is no consistent approach to the interpretation of these principles. They are considered as two separate principles of teaching, respectively, the principle of consequence and the principle of perspectivity, and as one common principle, the principle of consequence and perspectivity. We consider these views, while in our study we will use the notion of "principles of consequence and perspectivity" as they also ensure the interconnection between all levels of language education – primary, secondary and higher – and the continuous process of forming the speaking competence of students.

The speaking competence formed on the principles of consequence and perspectivity is based on the speaking scientific terms, systematically learned by the students. It can be carried out in the following sequence: (1) awareness of the main features of the concept – (2) their mastering during the analysis of texts of different genre and style affiliation – (3) obtaining further information about the mastered concepts – (4) enclosed systematization of knowledge – (5) mastering the new language studies, based on the already obtained intrinsic features of a certain concept. We will explain the following sequence with an example:

(1) awareness of the main features of the notion "speech styles" ("Oral and written forms of the text (statements)", the 5-th form);

(2) mastering the style and stylistic features of texts during the analysis of the statements ("Text content and compositional unity, connectivity of the text," "Types of speech: narrative, description, reflection, evaluation of an object (phenomenon), etc. (the 5-th form);

(3) further learning during the revision of the topic "Styles of speech" (6-th, 7-th forms), a detailed study of the general and linguistic features of individual speech styles (scientific, official and business (6-th form), journalistic style (7-th form)), expositions and compositions defined by the current program;

(4) enclosed systematization of students' knowledge about styles of speech in 8 – 9-th forms during the implementation of various types of creative works. For example: "The summary of the scientific and educational text", "Interview in a journalistic style", etc. (8-th form); "Detailed written retelling of the text of a journalistic style with creative tasks," "Composition in the journalistic style of broadcasting on a public topic," "CV", etc. (9-th form).

Such sequence in the formation of students' speaking skills is embodied in the current programs. It focuses on the gradual mastering of the speaking concepts within 5–9-th forms, but at the same time they "do not duplicate, their study involves a gradual mastering, refinement by including the concept in more elaborate relationships - its content and a diversified form are enriched" [1, p. 2].

One of the main ways to form students' speaking competences is the text. In the scientific studios of the Ukrainian scholars, the stages of work with the text are highlighted on both kinds of lessons, the aspect lessons and the lessons of speech development. In our opinion, it is the very basic stages of working with the text, when the consequence and perspectivity are taken into account. It is the observation and comprehension of the text characteristics; elucidation of the topic and the main idea of the statement, the definition of structural features, linguistic means that promote the implementation of the communicative goal (comparative characteristic of syntactic structures and intonation). The next is the partial change of the text, the

comparison of the existing linguistic means and their synonymous with the conclusion on expediency or in expediency of the author's choice (observing the peculiarities of the individual style at the level of lexical, phrase logical means). Also the admittance of individual components to clarify their content and stylistic role (analysis of stylistic shades of the synonyms, antonyms, their motivated selection in the text, the selection of words to the dictionary dialect vocabulary, the rationale for the lexical choice of the title). The final stage of work can be to create their own text - the reproduction of the content of some fragments, the introduction of an additional microtheme, subordinate to the main theme, the use of other arguments, the creation of a text of this kind [3, p. 110; 4]. For example, in the lessons of speech development, the 5-th year students study the peculiarities of monologue and dialogue, types and styles of speech, while obtaining the information on syntax and punctuation on aspect lessons. To find out the peculiarities of syntactic means of language students can be offered to analyze the texts of literary and scientific style of narration and description, noticing the speech design of the text. It means to define the topic and the main idea of the text and to predict the general nature of the statement on its bases; to analyze the stylistic and typological features, to describe the situation of communication. Exercises based on the text-model should combine the tasks of reproductive and creative nature and include individual performance by students. The revision and generalization of adopted knowledge at 6 – 7-th forms and the study of the syntax at the 8th form should be the logical continuation of such work. The basic knowledge on the linguistic units functioning in texts of different style obtained in the fifth form will be the starting point for the further pupils' knowledge improving.

To realize the principles of consequence and perspectivity it is appropriate to pay attention to the quality of vocabulary the students have. So in the process of texts-models analysis it is essential to pay special attention on the vocabulary work, because it is important for student to assimilate the word in all its diversity of meanings, to master the metaphorical usage. While analyzing the text the students distinguish words that contain the main idea, convey the subject of the statement, indicate the type and style of speech, evaluate the use of linguistic means. Such tasks

will make students to aware the essence of speech science concepts that are necessary for assimilating the norms and rules of constructing statements. They will help to understand the general and linguistic features of styles, types and genres of speech, to draw students' attention to the internal (content) and external (structural, grammar) organization of the text. It will enable the formation of skills needed for textual understanding and text creation. Creative tasks for texts will intensify the productive speech activity of students, which will lead to realizing the relationship between the meaning of the word and its role in the text.

Having analyzed the scientific works of Ukrainian linguistic scholars (O. Bozhko, L. Mamchur, K. Plisko, M. Pentiluk, etc.), we came to the conclusion that the formation of students' speaking competence on the basis of consequence and perspectivity will be effective under following conditions. Firstly, the content of the lessons should be balanced and consistent with the current Ukrainian language program. Secondly, the didactic material should be oriented towards the intellectual development of students and their preparation for the next step of the educational program. Finally, the starting level of the previously acquired language competence must be taken into account while planning the further work on speaking development. It is advisable to prepare students, from the fifth form, for communication in the future, providing them with all the necessary knowledge and skills that will form the basis of the language competence; to use effective forms, methods, techniques and means of learning [8; 9; 10; 11].

Therefore, the principles of consequence and perspectivity play a leading role in the process of forming the students speaking competence. The main ways of their implementation are the interconnection between the mastery of speech science concepts and the formation of students speaking skills from year to year. The level of students speaking competence formed before should be taken into account while planning further training. It is essential to coordinate the educational tasks in the formation of speaking competence while studying the Ukrainian language and other subjects. Language skills and knowledge are the basis to form the speaking skills, to obtain the experience of speech activity, to be aware of the meaning of language as a

value. The choice of methodically expedient methods and means of improving speaking of students should be carefully made. The development of didactic material for forming the subject and key competences of students in Ukrainian lessons is considered to be the prospective direction of the research.

References

1. **Bozhko O. P.** Realizatsiia pryntsypu perspektyvnosti i nastupnosti u vyroblenni tekstotvirnykh umin (hovorinnia) uchniv 5–9 klasiv na urokakh ukrainskoi movy [Realization of the principle of perspectivity and continuity in the development of textual skills (speaking) of pupils of 5–9th grades at Ukrainian lessons]. *Scientific notes of Nizhyn Mykola Gogol State University. Ser. Psychological and Pedagogical Sciences*. 2012. No. 7. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzsp_2012_7_20 (ukr)

2. **Hlazova O. P.** Perspektyvnist i nastupnist u formuvanni tekstotvorchykh umin v uchniv pochatkovykh i 5 klasiv zahalnoosvitnoi shkoly [Perspectives and continuity in the formation of text-creating abilities of pupils of primary and fifth grades in secondary school]. Kyiv, 1999. 18p. (ukr)

3. **Hrubá T. L.** Intehrovanyi pidkhid do roboty z tekstom na urokakh ukrainskoi movy [An integrated approach to working with text in Ukrainian lessons]. Available at: http://ps.stateuniversity.ks.ua/file/issue_47/23.pdf

4. **Donchenko T. K.** Orhanizatsiia navchalnoi diialnosti uchniv na urokakh ridnoi movy [Organization of pupils' learning activities in their native language lessons]. Kyiv, *Fundatsiia im. O. Olzhycha*. 1995. 251 p. (ukr)

5. **Zaichenko I. V.** Pedahohika. Navch. posibn. dliastud. vyshch. ped. navch. zakl., 2-e vyd. [Pedagogics. Teaching manual for students of higher pedagogical educational institutions]. Kyiv, “*Osvita Ukrainy*”, “*KNT*”. 2008. 528 p. (ukr)

6. **Kucheruk O. A.** Shlyakhy formuvannia movlennievoi kompetentnosti: psykholinhvistychnyi pidkhid do navchannia ridnoi movy [Ways of forming speech competence: psycholinguistic approach to teaching native language]. *Hum. visnyk of*

SHEI "Pereiaslav-Khmelnysky Hryhoriy Skovoroda State Pedagogical University": Scientific and theoretical collection. Pereiaslav-Khmelnysky, 2007. Pp. 37–41. (ukr)

7. **Liashkevych A. I.** Nastupnist i perspektyvnist formuvannia dialohichnoho movlennia uchniv pochatkovykh i 5 klasiv zahalnoosvitnoi shkoly: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia kand. ped. nauk: spets. 13.00.02 „Teoriia i metodyka navchannia ukraïnskoi movy” [Continuity and prospect of formation of dialogical speech of pupils of elementary and fifth grades of secondary school]. Kherson, 2003. 20 p. (ukr)

8. **Mamchur L. I.** Perspektyvnist i nastupnist u formuvanni komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv osnovnoi shkoly: avtoref. dys. na zdobuttia nauk. stupenia doktora ped. nauk zi spets. 13.00.02 [Perspectives and continuity in the formation of communicative competence of primary school pupils]. Kherson, 2012. 45 p. (ukr)

9. **Mamchur L. I.** Realizatsiia pryntsyphu perspektyvnosti y nastupnosti u protsesi formuvannia komunikatyvnoi kompetentnosti uchniv pochatkovoï ta osnovnoi shkoly [Realization of the principle of perspectivity and continuity in the process of formation of communicative competence of elementary and primary school pupils]. *Visnyk LNU im. T. Shevchenka. Part III. 2011. No. 15 (226). Pp. 18–24.* Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vlush/Ped/2011_15_3/4.pdf (ukr)

10. **Metodyka** navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvïtnikh zakladakh: pidruchnyk dlia stud. filol. f-tiv un-tiv [Methodology of teaching the Ukrainian language in secondary education establishments]. Kyiv, *Lenvit*. 2009. 400 p. (ukr)

11. **Plysko K. M.** Pryntsyypy, metody i formy navchannia ukraïnskoi movy (Teoretychnyi aspekt) [Principles, methods and forms of teaching the Ukrainian language (Theoretical aspect)]. Kharkiv, *Osnova*. 1995. 240 p. (ukr)

12. **Shelekhova H. T.** Psykholoho-pedahohichni osoblyvosti formuvannia movlennievoi kompetentnosti uchniv v protsesi sprymannia usnykh i pysmovykh tekstiv [Psychological and pedagogical peculiarities of formation of speech competence of pupils in the process of perception of oral and written texts].

Navchannia ukraïnskoi movy uchniv 5 klasu na zasadakh kompetentnisnoho pidkhodu. Kyiv, 2014. Pp. 18–35. (ukr)

Попова Л. О.

Формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності

У статті розкрито шляхи реалізації принципів наступності і перспективності у формуванні мовленнєвої компетентності учнів. На основі вивчення наукових праць українських лінгводидактів автор доходить висновку, що формування мовленнєвої компетентності учнів на засадах наступності й перспективності буде ефективним за умови, якщо зміст уроків мусить бути збалансованим і відповідати чинній програмі з української мови; дидактичний матеріал повинен бути зорієнтований на інтелектуальний розвиток кожного учня і на підготовку його до наступного кроку освітньої програми; рівень набутої раніше мовленнєвої компетентності обов'язково слід урахувувати під час планування системи роботи з розвитку мовлення; доцільно готувати учнів, починаючи з п'ятого класу, до комунікації в майбутньому, забезпечуючи оволодіння необхідними знаннями, вміннями і навичками, які становитимуть основу мовленнєвої компетентності; використовувати ефективні форми, методи, прийоми і засоби навчання. Визначено, що основними шляхами реалізації принципів є взаємозв'язок між опануванням мовленнєвознавчих понять і формуванням мовленнєвих умінь і навичок учнів від класу до класу; узгодженість навчальних завдань у формуванні мовленнєвої компетентності під час вивчення української мови й інших предметів; урахування того, що мовні знання і вміння є основою для формування мовленнєвих умінь і навичок, набуття досвіду мовленнєвої діяльності, усвідомлення значення мови як цінності; вибір методично доцільних методів і засобів удосконалення мовленнєвих умінь і навичок учнів та ін.

Ключові слова: принципи наступності і перспективності, мовленнєва компетентність, мовленнєвознавчі поняття, текст.

Попова Л. А.

Формирование речевой компетентности учащихся на основе преемственности и перспективности

В статье раскрыты пути реализации принципов преемственности и перспективности в формировании речевой компетентности учащихся. На основе изучения научных трудов украинских лингводидактов автор приходит к выводу, что формирование речевой компетентности учащихся на основе преемственности и перспективности будет эффективным при условии, если содержание уроков будет сбалансированным и соответствовать действующей программе по украинскому языку; дидактический материал должен быть ориентирован на интеллектуальное развитие каждого ученика и на подготовку его к следующему шагу образовательной программы; уровень приобретенной

ранее речевой компетентности обязательно следует учитывать при планировании системы работы по развитию речи; целесообразно готовить учеников, начиная с пятого класса, к коммуникации в будущем, обеспечивая овладение необходимыми знаниями, умениями и навыками, которые составят основу речевой компетентности; использовать эффективные формы, методы, приемы и средства обучения. Определено, что основными путями реализации принципов является взаимосвязь между освоением речевых понятий и формированием речевых умений и навыков учащихся от класса к классу; согласованность учебных задач в формировании речевой компетентности при изучении украинского языка и других предметов; учета того, что языковые знания и умения являются основой для формирования речевых умений и навыков, приобретение опыта речевой деятельности, осознание значения языка как ценности; выбор методично целесообразных методов и средств совершенствования речевых умений и навыков учащихся и др.

Ключевые слова: принципы преемственности и перспективности, речевая компетентность, речевые понятия, текст.

Information about the author

Liudmyla Oleksandrivna Popova—Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Ukrainian Language Department of the State Institution "Luhansk Taras Shevchenko National University" (the city of Starobilsk). The sphere of scientific interests: topical issues of Ukrainian language teaching methodology.

The article was received by the Editorial Office on 20.07.2017

The article was put into print on 29.09.2017

Reviewer – O. M. Horoshkina, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor